

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 5 Issue 6, Special Issue on Balkan Wars, p. 113-130, November 2013

Bir Mültecinin Balkan İzlenimleri (1849-1851) Balkan Impressions of A Refugee (1849-1851)

Yrd. Doç. Dr. Kemal Saylan
Gümüşhane Üniversitesi - Gümüşhasne

Öz: Bu çalışmada 1848 Macar ihtilal hareketine yüzbaşı rütbesiyle katılan ancak alınan yenilgi üzerine Osmanlı Devleti'ne sığınan Joseph Hutter'in Balkan coğrafyasındaki yolculuğu sırasında uğradığı yerleşim yerleriyle ilgili gözlemleri ve Osmanlı toplumu hakkındaki izlenimleri ele alınmaktadır. Hutter, bu zorlu günlerde tuttuğu notlarında o dönemin Balkan coğrafyasına dair oldukça canlı tasvirlerde bulunmuş, özellikle uğradığı şehirleri detaylarıyla anlatmıştır. Osmanlı coğrafyasını gezen birçok Batılı seyyahın aksine Hutter Türkçe öğrenmiş, evlerde misafir olmuş, kahvehane ve hamamları ziyaret ederek halkın gündelik yaşamına girerek onları anlamaya çalışmıştır. Lügös'tan yola çıkan Hutter'in de içinde bulunduğu mülteciler, karayoluyla önce Osmanlı sınırındaki Orsova'ya, oradan Vidin, Löm Palanka, Plevne, Tirnova, Osmanpazar, Eskicuma ve Şumnu güzergâhını izleyerek Varna'ya buradan da deniz yoluyla İstanbul'a gelmişlerdir. Hutter, Osmanlı Balkanlarında geçirdiği günlere ait notlar tutarak daha sonra bunları 1851 tarihinde Braunschweig'de yayınlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Macaristan, Joseph Hutter, Osmanlı Devleti, Balkanlar

Abstract: This study examines the Balkan impressions of Hungarian revolutionary lieutenant Joseph Hutter, who was forced to escape to the Ottoman Empire after the 1848 Hungarian Revolution failed. In his travel notes Hutter provided rich and detailed information about the Balkans and Balkan cities. Unlike many western travellers, Hutter learned Turkish, was hosted in their homes, and visited coffee houses and hamams in order to understand the daily life of Ottoman peoples. The refugees set out from Lugos and reached to Orsova on the Ottoman border. From there they travelled through Vidin, Lom Palanke, Plevne, Tirnova, Osmanpazar, Eskicuma and Şumnu to Varna. Finally they took the sea route to Istanbul. Hutter published his notes on the Ottoman Balkans in Braunschweig in 1851.

Keywords: Hungary, Joseph Hutter, Ottoman Empire, Balkans

Giriş

Sosyalist ve liberal taleplerin ağır bastığı 1848 ihtilalleri, Avrupa'da birçok ülkede olduğu gibi Avusturya İmparatorluğu'nda da etkisini göstermiş ve Macarlar arasında milli talepleri de beraberinde getirerek bir bağımsızlık hareketine dönüşmüştür. Ancak bu bağımsızlık hareketi başarıya ulaşamamıştır.¹ Bu nedenle makalemizin müellifi Hutter, Macar Özgürlük Savaşı'nı "kahramanca bir savaş dramı" olarak tanımlamıştır.²

Macarların Avusturya egemenliğinden kurtulmak için başlattıkları özgürlük savaşı 12 Mart 1848 yılında başlamıştır. Macarlar, mücadelelerinin ilk aylarında başarılı olmuşlarsa da, kazanılan zafer uzun sürmemiştir. 9 Ağustos 1849'da Temeşvar Savaşı'nın kaybedilmesinden sonra ise Rus ve Avusturya orduları Macaristan'a girince ihtilalciler bütün ümitlerini

¹ Musa Gümüş, "Mehmet Sadık Paşa (Michal Czajkowski) ve Osmanlı Devleti'nde Kazak Süvari Alayı", *Turkish Studies*, Volume: 5/3, Summer 2010, s. 1364.

² Joseph Hutter, *Von Orsova bis Kiutahia*, Braunschweig 1851, s. 3-4.

kaybetmişlerdir.³ Bunun üzerine ihtilalciler 11 Ağustos 1849'da Arad'da toplantı yaptıktan sonra Lugos üzerinden Türk sınırına doğru harekete geçmişlerdir.⁴ İhtilalcilerin lideri Kossuth, sınır şehri Orsova'ya geldiklerinde Abdülmecid'e bir mektup yazarak Osmanlı Devleti'ne iltica talebinde bulunmuş, padişahın kendilerine güvence vermesi üzerine de kabile Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır.⁵ Bu kafileyi daha sonra Polonyalılar ve İtalyanlar takip etmişlerdir.⁶

Çok sayıda mültecinin Osmanlı Devleti'ne sığınması kısa sürede diplomatik bir krizi beraberinde getirmiştir. İlk olarak Avusturya Büyükelçisi Stürmer 14 Ağustos 1849 tarihinde Osmanlı Devleti'ne nota vererek mültecilerin iadesini talep etmiştir. Avusturya'nın notasından iki gün sonra da Rus Büyükelçisi Titof bir nota vermiştir.⁷ Bu iki devletin verdikleri notaya Osmanlı Devleti'nin verdiği cevap ise “*şân-ı şükûh-ı velîni 'mete ve nâmûs-ı celîl-i askeriyeye uygun olmayacağı*” yönünde olmuştur.⁸

Kesin uyarı niteliği taşıyan bu iki notaya Osmanlı Devleti'nin olumsuz cevap vermesi, iki büyük devletin tepkisine ve düşmanlığına neden olunca mesele uluslararası bir soruna dönüşmüştür.

Bu mesele Osmanlı Devleti'nin uluslararası arenada saygınlığına darbe vuracak nitelikteydi. Devlet adamları buna dikkat ediyorlardı. Osmanlı Devleti'nin bu devletleri karşısına alması savaş ihtimalini gündeme getirecekti. Bu dönemde devlet siyasî ve askerî gücünü kaybetmişti. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin yüzlerce yıllık bir devlet geleneği söz konusuydu.⁹ Bu ortam içinde devletin ileri gelenleri Rusya ve Avusturya'dan gelen notaları değerlendirerek ortaya koyulacak politika üzerinde tartıştılar. Hem bu devletlerin tepkisinin azaltılması hem de mültecilerin iade edilmemesinin yolunu aradılar.¹⁰ Bu süreçte devlet adamlarının elini güçlendiren gelişme ise Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yanında olduklarını bildirmeleri oldu. Bu gelişmeyle birlikte iki güçlü devletin desteğini arkasına alan Osmanlı Devleti, Avusturya ve Rusya'nın baskılarına karşı dik durma kararı aldı.¹¹

Osmanlı Devleti ile Avusturya ve Rusya arasında uzun süren görüşmeler neticesinde anlaşmaya varıldı. Bu anlaşmaya göre Osmanlı Devleti, mülteci liderlerinin ilgili devlet aleyhinde herhangi bir faaliyette bulunamayacak şekilde muhafazasından sorumlu olacaktı. Mültecilerin yerleştirilmesi için Balkanlardan uzak bölgeler tespit edilecekti. Kossuth ile birlikte olan Hıristiyan mültecilerin Kütahya, Bem ile birlikte olan Müslüman mültecilerin Halep, bir kısım mültecilerin Malta, Osmanlı yönetiminde görev almak ya da çeşitli Avrupa ülkelerine gitmek isteyen mültecilerin ise Şumnu'da yerleştirilmelerine karar verildi.¹²

³ Vahot Imrefi, *Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei*, Leipzig 1851, s. 3.

⁴ K.M. Pataky, *Bem in Siebenbürgen zur Geschichte des Ungarischen Kriges 1848 und 1849*, Leipzig 1850, s. 124.

⁵ Philipp Korn, *Kossuth und die Ungarn in der Türkei*, Hamburg und New York 1851, s. 35.

⁶ İlk gelen mülteci kafilesinde 36'sı subay gerisi çavuş, onbaşı ve er olmak üzere 1.120 kişi bulunmaktaydı. BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), DÜİT (Dosya Usulü İradeler), Dosya Numarası/Gömlek Numarası 75-1/13-2.

⁷ Musa Gümüş, “1848 Mülteciler Meselesi Örneğinde 19. Yüzyıl Türk Diplomasisi”, *History Studies*, Volume: 2/2, Samsun 2010, s. 261-262.

⁸ Ahmed Refik, “Mülteciler Meselesine Dâir Fuat Efendi'nin Çar Birinci Nikola ile Mülakatı”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, Numara 41, İstanbul 1341, s. 37.

⁹ Gümüş, “1848 Mülteciler Meselesi Örneği..”, s. 265.

¹⁰ Ayhan Öztürk, “Macar Mültecileri Meselesi (1848-1849)”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. II, S. 1, Ankara 1998, s. 84.

¹¹ Andrew Adam Hental, *The Polish Question During The Crimean War 1853-1856*, Michigan 1986, s. 476.

¹² Bayram Nazır, *Macar ve Polonyalı Mülteciler Osmanlı'ya Sığınanlar*, İstanbul 2007, s. 278-287.

Osmanlı diplomasi tarihine “*Mülteciler Meselesi*” olarak geçen bu hadise Osmanlı Devleti’nin istediği doğrultuda halledilmiş ve devletin itibarını artırmıştır. Ayrıca dönemin önde gelen şahsiyetleri Reşid, Âli ve Fuad Paşalar başarılı bir sınav vermiş oldular.¹³

İşte Joseph Hutter’in zorunlu yolculuğu bu olayla başladı. Hutter, ne resmi görevle ne de kendi hesabına geldi Osmanlı Devleti’ne. Onun Osmanlı Devleti’ne gelişi yukarıda da açıklamaya çalıştığımız gibi mecburiyettendi. Kendisi diğerleri gibi bir mülteciydi ve söz konusu savaşa yüzbaşı rütbesiyle katılmıştı. Macaristan’daki son günlerini tasvir etmekte zorlanan Hutter “*Eğer mümkün olsaydı bunları bir resimle göstermek isterdim. Çünkü bazen tek bir fırça izi bile yüzlerce kelimedenden fazla şey söyler*” demektedir.¹⁴ O da diğer Macar ihtilalcileri gibi Temeşvar’ın düşman eline geçmesinden sonra Osmanlı Devleti’ne sığınmıştır. Ülkesini zorunlu olarak terk edişini “*öyle bir karar ve atılım ki terimin donmasına sebep oldu*” şeklinde ifade etmektedir.¹⁵

Lajos Kossuth ve onun etrafında yer alan seçkinlerin Vidin’de, Şumnu’da ve Kütahya’daki hayatları yeteri kadar incelenmişken,¹⁶ seçkin olmayan mültecilerin anıları hakkında fazla çalışma bulunmamaktadır. Oysa bu kişilerin yazdıkları hatıratlar bazen tarih ve coğrafya hakkında çok daha önemli bilgiler verebilmektedir. Seçkin bir kişi olmayan ancak çalışmamızın müellifi olan Hutter geçmiş olduğu mültecilik günlerine dair notlar tutmuştur. Tuttuğu notlarında zor günlerini, yaşadığı sıkıntıları anlatmanın yanı sıra zorunlu misafirliği sırasında kendisine kucak açan Osmanlı ülkesini, milletini ve kültürünü tanıtmaya çalışmıştır. Tuttuğu notları ise daha sonra “*Von Orsova bis Kiutahia*” adıyla toplayarak 1851 tarihinde Braunschweig’de¹⁷ yayınlamıştır. Kitap, 265 sayfa ve 19 bölümden oluşmaktadır. Lugos’tan yola çıkan Hutter’in dâhil olduğu kabile karayoluyla önce Osmanlı sınırındaki Orsova’ya, oradan Vidin, Lom Palanka, Plevne, Tırnova, Osmanpazar, Eskicuma ve Şumnu güzergâhını izleyerek bir liman şehri olan Varna’ya gelmiştir. Buradan deniz yoluyla İstanbul’a oradan da kara yoluyla önce Bursa’ya daha sonra Kütahya’ya geçmiştir.

Hutter, bu zorunlu yolculuk esnasında tuttuğu notlarında ihtilalcilerin Osmanlı Devleti’ndeki gündelik yaşantıları hakkında önemli bilgiler vermenin yanı sıra o zamanki Balkan coğrafyasına dair oldukça canlı tasvirlerde bulunmuştur. Özellikle uğradıkları şehirleri detaylarıyla anlatmıştır. Çalışmamızda Joseph Hutter’in gözünden dönemin Balkanlarını aktarmaya çalışacağız.

Joseph Hutter ve Beraberindekilerin Osmanlı Devleti’ne Sığınmaları:

Hutter ve beraberindekilerin Osmanlı Devleti’ne sığınmadan önce kaçış yolları üzerindeki ilk durakları Lugos şehri olmuştur. Bu şehir Transilvanya Alpleri’nin eteklerinden geçen Osm Nehri’nin kenarında, meyve bahçelerinden, tarlalardan ve meralardan oluşan bir düzlükte kurulmuştur. Nüfusu 10.000 olan bu şehrin yarısını Almanlar, diğer yarısını da Macar ve Romenler oluşturmaktadır.¹⁸ Şehirde biri doğudaki Orsova’ya giden, diğeri kuzeybatıdaki

¹³ Bayram Nazır, “Macar ve Polonyalı İhtilalcilerin Osmanlı Devleti’ne İlticası ve Diplomatik Kriz”, *Türkler*, C. XII, Ankara 2002, s. 813.

¹⁴ Hutter, *age*, s. 19.

¹⁵ *age*, s. 153.

¹⁶ Bayram Nazır, “1848-1849 Macar Hürriyet Savaşçılarından Polonyalı General Jozef Bem’in Osmanlı Devleti’ndeki Hayatı” *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 18, s.153-163; Bayram Nazır, “Lajos Kossuth’u Kütahya’dan Kaçırma Girişimleri”, *Tarih ve Toplum*, C. XXXVI, S. 215, Kasım 2001, s. 15-19; Musa Gümüş, “Mehmed Sadık Paşa (Michal Czajkowski) ve Osmanlı Devleti’nde Kazak Süvari Alayı”, *Turkish Studies*, Volume 5/3, Summer 2010, s. 1362-1368 vs.

¹⁷ Braunschweig, günümüzde Almanya’nın Aşağı Saksonya Eyaleti’ne bağlı bir şehirdir.

¹⁸ Hutter, *age*, s. 7.

Temeşvar'a uzanan iki yol bulunmaktadır. Lugos güzel binaları ve iyi döşenmiş caddeleriyle düzenli bir şehirdir. Şehirdeki köprü, kilise ve belediye binası dikkate değer yapılar arasındadır. Hutter, Lugos'un doğal bir güzelliğe sahip olduğunu ve Osm Nehri'nin bu şehre sayısız güzellik kattığını belirtmektedir.¹⁹ Ancak bu dönemde Lugos, bir mülteci kafilesine ev sahipliği yapmak zorunda kalan sıkıntı ve elemine şehri olmuştur.²⁰

Hutter'in dâhil olduğu kabile burada bir süre kaldıktan sonra 90 km. uzaklıkta bulunan sınır şehri Orsova'ya gitmek üzere yola çıktılar. İlk olarak yol üzerindeki Mehadia'ya uğradılar. Burası Alman ve Romenlerin birlikte yaşadığı kraliyet sınır tugayına ait birkaç kışla, birahane ve kaplıcaların bulunduğu bir şehirdir.²¹ Hutter, kaplıcalarıyla ünlü olan bu şehre her yıl Asya ve Avrupa'dan çok sayıda insanın şifa bulmak için geldiğini söylemektedir. Yiyecek sıkıntısı nedeniyle burada fazla kalmayan kabile tekrar yola çıkarak yaklaşık 2 mil uzaklıktaki Orsova'ya geldi.²² Hutter, Orsova'ya gelişlerini ve Osmanlı Devleti'ne sığınışlarını şu şekilde anlatmaktadır: "...Tuna'nın Macar ülkesine veda ettiği ve dalgalarını Demirkapı denilen Osmanlı Devleti'ne geçirdiği Orsova'da Macar mültecilerinin çoğunluğu son olarak vatan toprağını çiğnemek ve ona elveda demek için toplandılar. ...Orsova'da hala hayatta olan "eski arkadaşların" güneş yanığı yüzleriyle karşılaştım. Ne kadar acı dolu bir karşılaşma. O yüzlerde derin bir ciddiyet, acı ve moral bozukluğu vardı. Sessiz bir el sıkışmasıydı karşılıklı hoş geldin selamı. Eğilmiş kafalar Tuna kenarında aşağı yukarı dolaşıyorlardı. Sadece sağda ve solda askerlerden ve sivillerden oluşan geleceğin ne getireceğini tartışan gruplar görebiliyordunuz..."²³

Hutter'in içinde bulunduğu 2.000 kişilik mülteci grubu Demirkapı²⁴ denilen yerden Türk tarafına geçmiştir. Hutter bu geçiş sırasında Tuna'nın ortasında bulunan Adakale (Yeni Orsova)²⁵ adında ve üzerinde Türklerin yaşadığı bir adadan bahsetmektedir. Bu geçiş sırasında adadaki yarım aya benzeyen minare uçlarının kendilerine ümit verdiğini söylemektedir. Kafile,

¹⁹ age, s. 7.

²⁰ age, s. 19.

²¹ age, s. 7, 20.

²² age, s. 21.

²³ age, s. 21-22.

²⁴ Bu geçit Güney Karpat dağlarında Tuna Nehri üzerinde bulunan kayalı dağ boğazında, çağlayanlı, dar yatağında aktığı yere Demirkapı adını verilmiştir. Imre Baski, "Demirkapılar (Temir Qapıg, Vaskapu, Dömörkapu)", *Turkish Studies*, Volume: 2/2, Spring 2007, s. 77-78; Burası girdaplarıyla oldukça tehlikeli bir mevkiidir. Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Tam Metin Seyahatname*, C. VII, İstanbul 1993, 446-456; Demirkapı, ortalama yatak genişliğinin 1,5 km. olduğu Tuna Nehri'nin Belgrad ile Turnu-Severin arasında kalan genişliğinin 80 metreye kadar düştüğü bölgede bulunmaktadır. Nehrin daraldığı bu bölge [Orta Avrupa](#), [Adriyatik](#), [Balkanlar](#) ve [Karadeniz](#)'den gelen yolların kesişme noktasıdır. Bu bölgenin her iki kıyısında bulunan merkezlerin stratejik önemi de fazladır. Dolayısıyla Demirkapı'nın girişi olan [Orsova](#) ile aşağı çıkışında yer alan [Vidin](#) de stratejik açıdan çok önemli şehirlerdir. M. Emre Kılıçaslan, "XVIII. Yüzyılda Tuna Demirkapısı ve Girdaplar İdaresi", *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2010, S. 25, s. 60-61.

²⁵ Vidin Sancağı'nda Feth-ül İslam civarında sağlam bir kaledir. Osmanlılar zamanında merkez livaya bağlı bir nahiye merkeziydi. 1815 tarihinde Sırbistan ihtilali sırasında bu kalenin muhafızı Recep Ağa idam edilince biraderleri kalenin içine kapanarak, Feth-ül İslam civarlarını dahi zapt ederek isyan etmişlerdir. Şemsettin Sami, *Kâmûsu'l-A'lam*, C. I, Tıpkıbasım, Ankara 1996, s. 221; 12 Mayıs 1913'te Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilen ve Macaristan kısmına bağlanan Adakale 1923 Lozan Antlaşması ile Romanya idaresine bırakıldı. 1967 senesinde ise Romanya ve Yugoslavya'nın Tuna Nehri üzerinde ortaklaşa inşa ettiği baraj sularının altında kaldı. Burada yaşayan Türklerin büyük bir kısmı Türkiye'ye az bir kısmı ise Köstence ve Bükreş'e göç etti. Mehmet Önder, "Ramazan'da Sulara Gömülecek Olan Bir Türk Kasabası: Adakale", *Türk Kültürü*, S. 54, Nisan 1967, s. 427-433.

bu yeni coğrafyaya bir bayram günü girmiştir.²⁶ “*Isten veled szép hazam!*” (Allah seninle olsun güzel anayurdum) sözleriyle yurduna veda eden Hutter’in acılarını dindiren şey Türklerin “*hoş geldin*” sözleri olmuştur.²⁷

Hutter’in Tuna’nın halici olarak nitelendirdiği Orsova, Tuna Nehri kenarında kurulmuş bir sınır şehridir. Nehir, şehri ortadan ikiye ayırmaktadır.²⁸ Şehrin bir tarafında Tuna’nın en güzel yerindeki Sırp tepeleri, diğer tarafında ise Tuna’nın sağ tarafında Eflak sınırını oluşturan Alliom tepeleri bulunmaktadır. Her iki tepenin üzerinde sık çalılıklar ve karanlık ormanlar, ceviz ağaçları, ıhlamur ağaçları, toprağın üzerinde büyük taşlar vardır. Çağlayanlar ve kıvrımlar oluşturarak akan Tuna Nehri’nin sesi bu şehri ziyadesiyle sarar. Hutter, başta paşanın evi olmak üzere şehirdeki bütün evlerin durumunun çok kötü olduğunu, paşanın evinin dahi Macaristan’daki alelade bir çiftçi kulübesiyle karşılaştırılamayacağını söylemektedir. Ayrıca şehir dışında ordu için yaptırılmış küçük kışlaların diğer binalara nazaran daha temiz görüldüğünü belirtmektedir.²⁹

Hutter’in Vidin Şehrine Gelişi ve Şehir Hakkındaki İzlenimleri:

Orsova’da çok kalmayan Hutter’in de içinde bulunduğu mülteci grubu, silahları alındıktan sonra 60 Türk askerinin gözetiminde Vidin’e doğru yola çıkarılmıştır.³⁰ Mültecilerin Orsova’dan sonraki durakları Vidin şehri olmuştur. Vidin, bu tarihlerde 25.000 nüfuslu bir şehirdir.³¹ Nüfusunun 2/5’ini Müslümanlar, 2/5’ini Hristiyanlar ve 1/5’ini de Yahudiler oluşturmaktadır.³² Yahudilerin burada bir ibadethaneleri, bir okulları vardır ve Hristiyanlardan çok daha fazla imtiyaza sahiptirler.³³ Ayrıca, şehrin kenar mahallelerinde, merkezde yaşayanlara nazaran her yönüyle geri kalmış ve sayıca çok az olan Bulgarlar ve Sırlar oturmaktadır.³⁴ Şehrin ticarî hayatı büyük ölçüde Türklerin elindedir. Terzilik ve yelken bezi ustalığı Bulgarlar; tütün ticareti, kahve çekiciliği, silah yapımı, semercilik ve fırıncılık gibi meslekler de Türkler tarafından icra edilmektedir. Ayrıca buradaki memurlar da Türktür.³⁵ Hutter, bütün bu ticarî faaliyetlere rağmen, şehrin kendi nüfusunu doyuracak ekonomik potansiyele sahip olmadığını söylemektedir.³⁶

Hutter’e göre Vidin uzaktan çok güzel görünen bir şehirdir. Gemiyle Vidin’i dışardan gören seyyahlar bu şehri “*muhteşem*” olarak nitelendirmektedirler. Bütün doğu şehirlerinin özelliği olan sayısız minareler, şehri çok güzel bir görüntüye bürümektedir. Ancak Hutter, şehir surlarının uzaktan bakıldığında insanı yanılttığını söylemektedir. Parlayan surları görenlerin büyük bir beklenti içine girdiklerini ancak şehre girince hayal kırıklığına uğradıklarını ifade etmektedir. Hutter’e göre, aslında bu hayal kırıklığı bütün Türk ve doğu şehirlerinde yaşanmaktadır. Hutter, şehrin etrafını saran surların arkasında çok sayıda top

²⁶ Hutter, age, s. 24.

²⁷ age, s. 27.

²⁸ age, s. 22.

²⁹ Hatta Hutter’e göre valinin evi alelade Macar bir çiftçinin sahip olduğu evden daha kötü durumdadır. age, s. 29.

³⁰ age, s. 28.

³¹ Mülteciler arasında yer alan Philipp Korn da “*Kossuth und die Ungarn in der Turkei*” adlı 1951 yılında basılan kitabında Hutter’in verdiği bu rakamı doğrulamaktadır. Nazır, agm, s. 815.

³² Hutter, age, s. 45.

³³ age, s. 45.

³⁴ age, s. 45.

³⁵ age, s. 44-45.

³⁶ Charles d’Eszlary, “L’émigration hongroise de Louis Kossuth en Turque entre 1849-1850”, *Türk Tarih Kongresi* (20-26 Ekim 1961), C. IV, Ankara 1967, s. 437.

bulduğunu, ancak topların çoğunun atıl durumda olduğunu belirtmektedir. Sadece birkaç tanesi sadece bayram günlerinde yılda birkaç kez kullanılmaktadır.³⁷

Hutter, şehre girebilmek için şehrin etrafını saran hendeklerden geçmek gerektiğini ancak hendeklerin üzerinde bulunan köprülerin durumunun çok kötü olduğunu, bu yüzden buradan geçenlerin (bacağınızı veya başınızı kırmak istemiyorsanız ifadelerini kullanarak) çok dikkatli adımlarla geçmeleri gerektiğini belirtmektedir. Kalenin içinde birkaç kerpiç kulübe, kışla, paşa konağı ve cami bulunduğunu belirten Hutter'e göre bu yapılar içinde dikkate değer yapı ise saray denilen Paşa Konağı'dır. Onun haricindeki her şey çürümüş, odundan ibarettir. Hutter, Paşa Konağı'nı şu şekilde anlatmaktadır: "*Koridorların tek süsü Çin usulü kâğıt fenerlerdir. Odalarının döşemesi de aynı derecede fakirdir. Bu konağın tek ayrıcalığı halkın evlerinde hasır döşeme varken burada halı döşeme bulunmasıdır. Oturma odası basit bir kışla odasına benzemektedir. Tamamen beyaza boyanmış bu odanın tek süsü rahlenin üzerindeki Kur'an-ı Kerim ile birkaç kırık tabaktır. Yerde bulunan halıların yüzlerine bakılmayacak kadar kötüdür. Odada en fazla dikkati çeken nesne ise beyaz şöminedir.*" Bu haliyle Paşa Konağı'nın da bir harabe olduğunu belirten Hutter, bu konağın içinde bulunduğu kötü durumu daha iyi ifade edebilmek için Ziya Paşa'nın bu konakta oturma cesaretine hayran kaldığını söylemektedir. Çünkü ona göre konak, küçük bir sallantıda dağılacakmış gibi durmakta ve koridorlarının döşemesi çürük tahtadan yapıldığı için üzerinden geçmek oldukça tehlikeli görünmektedir.³⁸

Hutter, muhtemel bir kuşatmada çıkacak bir yangında şehrin kurtarılmasının imkânsız olduğunu ifade etmektedir.³⁹ Bir zamanlar çok önemli bir konuma sahip olan bu şehrin diğer doğu şehirleri gibi çöküntüyle karşı karşıya bulunduğunu söyleyen Hutter, önceki dönemlerde yapılan binaların hepsinin yıkılmaya yüz tuttuğunu belirtmektedir. Hutter, oryantalist bir söylemle tembel olarak gördüğü Türklerin bu berbat durumu düzeltmeye kabiliyetlerinin olmadığını, buraların kalkınmasının Avrupalı ellere teslim edilmesi durumunda her şeyin daha iyi olacağını ifade etmektedir.⁴⁰

Bu tarihlerde Vidin'in sur dışında kalan kenar mahallelerinde Bulgar, Romen ve Sırların yaşadığını, fakir olan Bulgarların terzilik, yelken bezi yapımı gibi işlerle uğraşırken biraz daha zengin kesimin özel işlerde çalıştığını, tütün ve pipo üretimi, kahve çekiciliği, meyve ve şekerleme ticareti, silah yapımı, semercilik, fırıncılık ve askerlik gibi mesleklerin tamamen Türklerin elinde olduğunu söylemektedir.⁴¹ Hutter'e göre, kalenin dışında bulunan en güzel ev Rusların desteğiyle yaptırılan evdir. Burada şehirde yaşayan Yunanlıların dinî vecibelerini yerine getirmeleri için görevlendirilen Bulgar papaz oturmaktadır. Burada dikkati çeken diğer bir ev ise dışarıdan bakıldığında çok çirkin görünen fakat Avrupalı bir anlayışla düzenlenmiş olan Avusturya Konsolosu'nun evidir. Hutter, yabancı seyyahlar için şehirde "*konforlu bir hayat*" bulabilecekleri tek yerin bu ev olduğunu vurgulamaktadır.⁴²

Hutter, Vidin caddelerinin çok pis olduğunu söylemektedir. Bu durumu ise abartılı ifadelerle "*...birbirini avlamaya çalışan akbabalarla ünlü bir şehir...*" diyerek ifade etmektedir.⁴³ Ayrıca Hutter, burada kalan, havasını teneffüs eden, böcekler tarafından rahatsız

³⁷ Hutter, age, s. 40.

³⁸ age, s. 42-43.

³⁹ age, s. 42.

⁴⁰ age, s. 41; Hutter'in bu oryantalist gözleminin pek çok batılı seyyah ve gözlemci tarafından tekrar edilen bir söylem olduğunu belirtmek gerekir.

⁴¹ age, s. 44.

⁴² age, s. 45.

⁴³ age, s. 82.

edilen, köpek sürüleri ve merkepler tarafından gece yarısı rahatsız edilen ve bunun gibi birçok derdi Vidin'in tesellisiz sıkıcı hayatında yaşamak zorunda kalanların Tanrı'nın zulmüne uğradıklarına inanmaya başlayacaklarını vurgulamaktadır.⁴⁴

Hutter'in içinde bulunduğu mülteci kafilesinin gelmesinin ardından şehirde zaman ilerledikçe mültecilerin sayısı gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Ziya Paşa'nın verdiği rakamlara göre, 26 Ağustos 1849'da Vidin'deki toplam mülteci sayısı 53'ü Macar, 833'ü Polonyalı ve 464'ü de İtalyan olmak üzere toplam 1.350 kişiye ulaşmıştır.⁴⁵ Bunların çoğu asker olmakla birlikte aralarında tüccarlar, kadınlar ve sanatkârlar da bulunmaktaydı.⁴⁶ 27 Ağustos'ta 2.700 Orsovalı birliğin şehre gelmesi 28 Ağustos'ta ise Bem, Stein ve Kmeth ile yanlarındaki 200 askerin de şehre gelmesi üzerine şehirdeki mülteci sayısı aşağı yukarı 5.000'e ulaştı.⁴⁷

Vidin'deki mültecilerin güvenliği Bâb-ı Âlî için çok önemliydi. Bu sebeple burada ikamet eden mültecilerin muhafazası için Vidin'e bir tabur asker gönderildi.⁴⁸ Ayrıca Vali Ziya Paşa, mülteciler şehre geldikten sonra şehrin bütün çıkışlarını kapattı ve mülteciler arasında yer alan komutanlara şehirde evler tahsis etti.⁴⁹ Diğer mülteciler ise surların dışında Tuna kıyısında bulunan ve bir yandan topraklarla diğer yandan askerlerle korunan bir kışlaya yerleştirildi.⁵⁰ Ancak görevlendirilen askerler ve alınan tedbirler mültecilerin güvenliklerini sağlamak için yeterli değildi. Bâb-ı Âlî, mültecilerden birinin kaçırılması durumunda devletlerarası diplomaside karşılaşacağı zorlukları kolayca kestirebiliyordu. Bu yüzden de bunların başka tarafa firar etmemeleri üzerinde büyük bir titizlikle duruyordu.⁵¹ Öte yandan Fuad Efendi, Bâb-ı Âlî'ye yolladığı tahrîrâtında, mültecilerin muhafazası maddesinin çok önemli olduğunu dile getirmiş ve bu maksatla da iki tabur askere nezaret etmek üzere Miralây İsmail Ağa'nın Vidin'e gönderildiğini bildirmişti.⁵²

Hutter'in Vidin'den Şumnu'ya Yolculuğu Sırasındaki İzlenimleri:

Mülteciler geçici olarak Vidin'e yerleştirilmişti. Ancak daimi ikametgâhlarının neresi olacağı, halledilmesi gereken önemli bir sorun olarak Osmanlı Devleti'nin karşısında duruyordu. Çünkü Vidin'in Rusya sınırına yakın olması sebebiyle Rusların ani bir baskınla mültecileri alıp götürmeleri muhtemeldi. Ayrıca mültecilerin nehir yoluyla firar etmeleri de ihtimal dâhilindeydi.⁵³ Konu, İstanbul'da yapılan bir toplantıda ele alındı. Bunların Anadolu'ya geçirilmeleri gündeme gelmişse de meselenin diplomatik safhası neticelenmeden böyle bir karar alınmasının doğru olmayacağı görüşü benimsendi. Toplantıda gündeme gelen Edirne ve Varna şehirleri ise birincisinin açık olması, ikincisinin deniz kenarında olması nedeniyle kabul görmedi. Neticede mülteciler için en uygun yerin Şumnu olduğuna karar

⁴⁴ age, s. 82.

⁴⁵ Bunların 949'u asker, 365'i subay, 4'ü general, 2'si miralay, 2'si politikacı, 10'u hizmetçi ve 18 vasıfsızdır. BOA, DUİT, No: 75-1/11-7; Ahmed Refik, *Türkiye'de Mülteciler Meselesi*, İstanbul 1926, s. 44-45; Abdullah Saydam, "Osmanlıların Siyasî İlticalara Bakışı ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi", *Belleten*, S. LXI/231, Ağustos 1997, s. 350.

⁴⁶ BOA, İRA. HAR. (İrade Hariciye), No: 3051.

⁴⁷ Hutter, age, s. 35-37.

⁴⁸ BOA, DUİT, No: 75-1/22-2; BOA, A. AMD (Sadaret Amedî Kalemi), No: 10-72; BOA, DUİT, No: 75-1/22-1.

⁴⁹ Hutter, age, s. 34.

⁵⁰ Hutter'in ambar olarak sözünü ettiği yapı kışladır. age, s. 35.

⁵¹ BOA, DUİT, No: 75-1/22-2.

⁵² BOA, DUİT, No: 75-1/23.

⁵³ Bu konuda Vidin şehrinde birkaç başarılı kaçış gerçekleştiğinin bilindiği ifade edilmektedir. György Csorba, "Macar Mültecileri", *Türkler*, Çev. Erol Hatıplı, C. XII, Ankara 2002, s. 805.

verildi.⁵⁴ Çünkü bu şehir, gerek İstanbul'a yakınlığı gerekse ikliminin uygunluğu bakımından onlar için daha elverişliydi. Üstelik savunma açısından da Vidin'e göre çok daha iyi bir konuma sahipti.⁵⁵ Bunun üzerine Vidin'de gerekli tüm hazırlıklar yapıldıktan sonra 30 Ekim sabahı mülteciler Şumnu'ya doğru yola çıkarıldı. Şumnu'ya nakledilecek mültecilerin sorunlarıyla ilgilenmek üzere Kaymakam Faik Bey görevlendirildi.⁵⁶

Faik Bey nezaretinde Tuna nehri üzerinden Şumnu'ya giden kabile yol üzerinde bulunan Lom Palanka şehrine uğradı. Kafilenin şehre girişini Hutter şöyle anlatmaktadır: *"Burada manzara çok güzeldi. Öğleden sonra saat dört sularında farklı ırklardan insanlar ve özellikle şehrin kadınları merak ettikleri için kabileyi izlemek üzere evlerinden dışarı çıkmışlardı. Güvenlik sebebiyle 50-60 kişilik gruplar halinde duran bu kadınlar Prusya'nın ulusal renkleri olan siyah kaftan ve beyaz örtü taşımakta ve bunların arasından sadece parlayan gözleri görünmekteydi. Erkekler ve çocuklar da kabileyi izlemek için gruplar halinde bir araya gelmişlerdi."*⁵⁷ Hutter burada çok sayıda Bulgar'ın yaşadığını ve büyük bölümünün zanaatkâr ve tüccar olduklarını söylemektedir.⁵⁸

Lom Palanka'da birkaç gün kalan kabile buradan ayrılarak Tuna Nehri boyunca ilerlemeye devam etti. Kabile nehir üzerinde bulunan çok sayıda küçük yerleşim yeri ve köye uğradıktan sonra Tuna'dan ayrılarak taşlık alanlarda yol aldı. Tuna'yı besleyen küçük dereler, dağlar ve vadilerden geçerek geceyi Motres isimli bir Bulgar köyünde geçirdi.⁵⁹

Hutter, bu güzergâh boyunca uğradığı köylerin genelde dere kenarında kurulduğunu ve aralarında ortalama bir mil mesafe bulunduğunu söylemektedir. Bu köyler ve evlerle ilgili tasvirleri şöyledir: *"Her köy birbirlerinden otlarla ayrılan kulübe denen 4-5 tane baraka grubundan oluşuyordu. Kalın çitli bu yapılar uzaktan bir ot denizinin içindeki adalara benziyordu. Bu grupları oluşturan kulübelerin sayısı 14-15 civarındaydı. Sazlardan yapıldıkları için sepet gibi görünmekteydiler. Çatıları da saman ya da rengârenk otların gelişigüzel dizilmesiyle oluşturulmuştu. Binalar dört köşe olarak toprağın üzerine kondurulmuşlardı. Evlerin çoğunda aileler (kulübenin yatak odası, yemek odası ve mutfak olarak kullanılmasına rağmen), tavuklar, koyunlar, domuzlar, köpekler ve kedilerle birlikte yaşıyorlardı. Bu karanlık evin birkaç alçak basamakla ulaşılabilen bir çatısı insanın eğilmeden geçemeyeceği kadar alçak olan kapıları bulunmaktaydı. Aile reisi, evin tam ortasında açılmış bir delikte yanan ateşten oluşan ocağın etrafında bir postun üzerinde yatıyordu."*⁶⁰ Bu evlerin çatıları piramit şeklindeydi ve üzerlerinde leylekler yuva yapmışlardı. Hutter, bütün gün uzun bacaklarının üstünde hiç hareket etmeden yuvalarını bekleyen kuşların Asya uygarlığının en belirgin karakteri olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca mağaraya benzettiği bu evlerde *"Allah'ın hayvanlarla bir arada yaşama anlayışı verdiği insanlarla birlikte"* bir gece geçirme düşüncesinin kendisini titrettiğini belirtmektedir.⁶¹

Hutter, yerleşim yerlerinin yanı sıra doğa manzaralarıyla da yakından ilgilenmiş, yol üzerindeki dağ, dere vb. coğrafi oluşumları tasvir etmekten geri durmamıştır. Kenarından geçtikleri Ogustul Deresi'nin gür sularla çok güzel çağladığını, İnsistara Deresi'nin tabiatın

⁵⁴ BOA, DÜİT, No: 75-1/30-1; Refik, age, s. 74.

⁵⁵ Charles, D'eszlary, "L'émigration hongroise de Louis Kossuth en Turquie Entre 1849-1850", *Türk Tarih Kongresi* (20-26 Ekim 1961), C. IV, Ankara 1967, s. 442.

⁵⁶ BOA, DÜİT, No: 75-1/47-2.

⁵⁷ Hutter, age, s. 96.

⁵⁸ age, s. 97.

⁵⁹ age, s. 98.

⁶⁰ age, s. 99.

⁶¹ age, s. 100.

becerikli elleriyle işlediği bir doğa harikası olduğunu, bu derenin kenarındaki ot ve çiçeklerin ise dereye ayrı bir güzellik kattığını anlatmaktadır. Derenin her iki tarafında çimenle kaplı alanların bazen tek, bazen de gruplar halinde meşe ve armut ağaçlarıyla şenlendiğini, kuzeye doğru ilerleyince vadiyi kapatarak güneye geçmeye izin vermeyen bir dağ sırasına denk gelineceğini, buraların meşe ormanlarıyla kaplı olduğunu anlatmaktadır.⁶² Bu güzelliklerine karşın her iki derenin de doğasının buradaki insanlar tarafından bozulmasını bir türlü anlayamadığını ifade etmektedir. İnsanların ilgisizliği yüzünden Ogustul Deresi'nin yatağının her yıl genişlediğini, İnsistara Deresi'nin kenarında kurulan köylerin ise bu doğaya hiç yakışmadığını söylemektedir.⁶³

Bu güzel doğa ziyafetiyle yoluna devam eden kabile 11 Kasım'da Plevne şehrine geldi. Kabile burada iki gün kalacağı için Hutter kendisine bir oda tuttu. Oda çok konforlu olmasa da güzel halıları ve altın işlemeli yastıklarıyla Hutter'i cezbetmişti. Hutter, burada kaldığı süre içinde her şeyi bol ve ucuza bulabildiklerini söylemektedir. Ayrıca şehirde kahvehanelere, hamamlara ve şehir çarşısında kahve, meyve ve İslam dininde kutsal bir yiyecek (auch eine heilige Speise des Islam)⁶⁴ ile buna benzer daha binlerce değişik şey rastladıklarını ifade etmektedir.⁶⁵

İki günün sonunda Plevne'den ayrılan kabile Losdşa (Lowas)'ya ulaştı. Aşağı yukarı 37,5 km. uzunluğundaki Losdşa'nın çoğunluğunu bu tarihlerde Türkler oluşturmaktaydı. Bununla birlikte şehirde az sayıda Bulgar yaşamaktaydı. Çoğunluğu Türklerden oluşan 12.000 kişilik bir nüfusu olan Losdşa şehri Osma Nehri kıyısında kurulmuştu. Hutter, bu şehrin yerleşim yeri ve mimarisinin güzelliği ile birçok şehrin sahip olamadığı güzel bir ortama sahip olduğunu belirtmektedir.⁶⁶ Şehrin doğudan ve batıdan hafif yükseltilerle başlayıp sonradan iki dağ sırasına dönüşerek Üzüm Dağları tarafından çevrildiğini, batısında ise taş duvarlar bulunduğunu ifade eden Hutter, bu durumun gayri ihtiyari insana şehrin hiçbir çıkışı olmadığını izlenimini verdiği söylemektedir. Hutter, konuyla ilgili yorumlarına şöyle devam etmektedir: *"Ancak insanlar şehirden çıkmak için geri dönmek zorunda kalacaklarını düşünmeye başladıklarında dağların arasından geçen dar bir geçidi fark ederler. Şehir batıdan kuşatan ve gürgen ormanlarıyla kaplı bu dağın yan duvarları göğün sadece birkaç ışınının geçmesini sağlayacak kadar diktir."*⁶⁷ Buradaki coğrafyanın ruhuna yansımaları ise *"Buradaki derin uçurumdan geçerken insan yerin altına doğru bir yolculuğa çıkmış hissine kapılmakta"* ifadeleriyle anlatmaktadır. Hutter, sadece buradaki halk tarafından bilinen patika yollardan geçtikten sonra sürülerin otlatıldığı çok ferah bir ovaya çıkılacağını ve burada dağların yosunlaşmış duvarlarından Osma Nehri'ne akan inanılmaz temizlikte sayısız fişkıran su kaynaklarının bulunduğunu vurgulamaktadır. *"Türklerin bu tür romantik ya da daha çok tehlikeli yerlerde ev kurmayı ne kadar çok sevdiğini düzlüğe doğru değil de dağa doğru genişleyen Losdşa şehri ispatlıyor"* diye de eklemektedir. Hutter, bu dağların üzerlerinde ev yapılacak dereceye getirilene kadar oyulduğunu, neredeyse tamamen oynak yapıda olan bu dağların üzerinde ev kurmanın nereden aklı geldiğini merak ettiğini söylemektedir. Halka burada oturmaktan korkup korkmadıklarını sorduğunda *"Aşağıda Osma Nehri'nin dibinde yatan taşları görüyor musun? Onların hepsi korkunç bir gürültüyle dağlardan kopup nehre"*

⁶² age, s. 102.

⁶³ age, s. 101.

⁶⁴ Hutter, bu yiyeceğin yapılışını Hz. İbrahim'e bir meleğin öğrettiğini, şeker ve bal karışımından oluştuğunu ifade etmektedir.

⁶⁵ Hutter, age, s. 105.

⁶⁶ age, s. 106.

⁶⁷ age, s. 107.

yuvarlandılar. Fakat Allah hiçbir zaman bizim evlerimizden birine zarar vermeyi ya da onu rahatsız etmeyi istemedi. Burada bir köpek dahi rahatsız olmadı. Zarar yok Allah büyüktür!” cevabını aldığını ifade etmektedir.⁶⁸

Losdşa’da bulunan ve Osmanlı kültürünü yansıtan üzeri kapalı köprü ise Hutter’in çok ilgisini çekmiştir. Bu yüzden de her an akıntıya kapılacakmış gibi duran bu köprünün üzerinde dükkân bulunan ayakkabıcı, terzi, eyerci, arabacı gibi zanaatkârlara değinmeden edememiştir.⁶⁹ Hutter, buradaki ihtiyaçlarının kaba Bulgarlardan çok daha dost canlısı olan Türk çiftçileri tarafından karşılandığını söyleyerek Türk misafirperverliğine olan hayranlığını da dile getirmektedir.⁷⁰

Buradan 14 Kasım’da yola çıkan kabile karlı bölgelerden geçerek yoluna devam etti. Bu yolculuk esnasındaki manzaranın güzelliğini Hutter şöyle anlatmaktadır: “*Yaklaştıkça ressamları özendirerek manzaralar veren patikalardan geçtik. Bu karlı dağları daha yakından görebilmek için elimdeki son parayı seve seve bir perspektife verebilirdim.*”⁷¹ Ancak Hutter’in bu yolculuk sırasındaki duyguları karışıktır. Bir taraftan yırtıcı kuşların ürpertici atmosferinde kalan ve sadece ince bir gün ışığının geçebildiği oyuklarda yılanların, sincapların vs. hayvanların yaşadığını düşünmek onu biraz huzursuz etmiştir. Diğer taraftan bir kısmının atların ve kağınların üzerinde bir kısmının da yaya olarak seyahat ettiği 350 kişilik kabiledeki araba gıcirtısı ve arabacıların telaşı, nehirlerin seslerinin yanı sıra her sesin yankılandığı bu dağlarda Türklerin durmadan Mehter Marşı söylemeleri Hutter’e çok ilginç gelmiştir.⁷²

Bu uzun yolculuğun ardından kabile Gabrova adlı Bulgar köyünde bir süre konakladı.⁷³ Yine uzun ve yorucu bir yolculuğun ardından 16 Kasım tarihinde meşhur bir Türk-Bulgar şehri olan Tırnova’ya gelindi. Hutter, bir zamanlar çok kalabalık olan bu şehrin bu dönemde küçüle küçüle 10.000 kişilik bir şehircik haline geldiğini belirtmektedir. Ayrıca Hutter, dar sokakları, büyük pazarlarıyla bir dağın eteklerinde kurulan bu şehir etrafı erik, ıhlamur ağaçları ve üzüm tarlalarıyla çevrili olan bu şehrin Bulgarlar için kutsal olduğunu ifade etmektedir.⁷⁴

Ortaçağın ihtişamlı Tırnova’sından neredeyse hiç bir hatıranın kalmadığını belirten Hutter, Bulgarların bu şehri bir gün gelip onları esaretten kurtaracaklarına inandıkları iyi ruhların ve iyi kralların yaşadığına dair inançları yüzünden kutsal saydıklarını ve burayı bir çeşit hac yeri gibi gördüklerini söylemektedir. Şehirde Gülen Bey tarafından yaptırılan biri İstanbul’a diğeri ise Edirne’ye giden iki yol bulunmaktadır. Şehrin çevresinde bir kaç tane küçük manastır bulunmaktadır. Hutter, bu manastırların içinde Yunan papazlarının oturduğunu ve bunların halkın⁷⁵ üzerinde oyunlar oynayarak kimsenin giremediği bu evlerde müthiş zenginlikler içinde yaşadıklarını ifade etmektedir. Ayrıca, Bulgarların son krallarının yaşadığı bu şehirde kralın sarayı ve katedral hala ayakta durmaktadır.⁷⁶

Tırnova’da bir gün kalan kabile Saltar Nehri’ni aşarak 18 Kasım’da Slatarizca Köyü’ne geldi. Ancak Hutter, burada hiç de dostça karşılanmadıklarını söylemektedir. Buradan yola çıkan kabile Türk köylülerinin mülteciler için yaptıkları asma köprülerden geçerek 19 Kasım’da Osman Pazarı denilen Türk köyüne ulaştı. Hutter, burada da Türk

⁶⁸ age, s. 108.

⁶⁹ age, s. 108-109.

⁷⁰ age, s. 106.

⁷¹ age, s. 109.

⁷² age, s. 110.

⁷³ age, s. 111.

⁷⁴ age, s. 111.

⁷⁵ Yazar bu bölümde halk için “*aptal*” sıfatını kullanmaktadır.

⁷⁶ Hutter, age, s. 112.

misafirperverliğine vurgu yaparak köy sakinlerinin kendilerine yiyecek vermelerine rağmen yiyecekler için para almak istemediklerini belirtmektedir.⁷⁷

21 Kasım günü öğleden sonra kabile Eskicuma şehrine ulaştı. Hutter, tamamı Türk olan buradaki halkın ilgisinden çok memnun kaldığını söylemektedir. Konuyla ilgili olarak bu şehrin sakinlerinin evlerinden çıkarak kafileyi karşıladıklarını ve kabiledekilere misafir olarak “*hoş geldiniz*” dediklerini, valinin ise mültecilerin lideri Kossuth’a sonsuz bir saygı göstererek olabilecek her türlü eksiklikten dolayı sürekli özür dilediğini ifade etmektedir. Bu ilgiden çok memnun kalan Hutter, Osmanlı Devleti’nin hiçbir yerinde burada karşılandıkları kadar iyi bir ev sahipliğine rastlamadığını da vurgulamaktadır. Hutter, bu konudaki memnuniyetini “*Asık suratlı adamların hepsinin evlerinde bizi rahat yataklar güzel yemekler ve sonsuz bir saygı bekliyordu*” cümlesiyle taçlandırmaktadır.⁷⁸ Burada bir türkün evinde misafir olan Hutter, Türklerin parmaklarıyla yemek yemelerini de çok garipsemiştir.⁷⁹

Hutter’in Şumnu Günleri:

22 Kasım 1849 günü şehirden ayrılan kabile Şumnu’ya gitmek üzere yola çıktı. Hutter, kendilerinin Şumnu’ya geldiklerinde Vidin’de olduğu gibi büyük bir içtenlikle karşılandıklarını ve 24 minareli bu tarihi şehrin de diğer Türk şehirleri gibi sevimli ve davetkâr bir şehir olduğunu söylemektedir. Mülteciler burada kendileri için hazırlanan kışlalara yerleştirildiler.⁸⁰

Hutter, burasının dağların eteklerinde uzanan uzunluğu yaklaşık 2,5 km. genişliği ise 15-30 dakika arasında olan bir şehir olduğunu söylemektedir.⁸¹ Şumnu’nun güzel görüntüsünün şehre batıdan girildiğinde daha iyi algılanabileceğini ifade eden Hutter, şehrin doğu bölgesinin göz alabildiğince düz, kuzey bölgesinde ise sadece bir kaç yükseltinin bulunduğunu söylemektedir. Ayrıca, uzun otlarla kaplı olan bu bölgeye yanlışlıkla giren bir kişinin kolayca yolunu kaybedebileceği vurgulamaktadır. Şehrin doğu bölümü hariç diğer bölümlerinin Balkanların en dik taş duvarlarıyla çevrili olduğunu, bu yüzden kimsenin şehre bu taraflardan yaklaşmaya cesaret edemeyeceğini belirtmektedir. Bu özelliğinden dolayı Hutter, burasının tarihte Türklere, Avusturya ve Rusya’ya karşı yaptıkları savaşlarda bir üst görevi gördüğünü ifade etmektedir. Hutter, şehrin stratejik durumunu bu şekilde anlattıktan sonra “*Bilindiği gibi Türkler arkalarının sağlam olduklarından emin olduklarında yenilmezdirler ve böylece Ruslara karşı önemli başarılar elde etmişlerdir*” şeklinde bir yorum yapmaktadır.⁸²

Şehrin doğusunda ise yıkılmak üzere olan doğal taş duvarlar bulunmaktadır. Doğudan ve batıdan şehir boyunca Balkan dağlarına kadar uzanan bu taş duvarların kuzey bölümünde 250, güney bölümünde ise 200 tane Türk-Macar mücadelesinden kalan top bulunmaktadır. Şehrin girişindeki iki dağın arasına da birer tane duvar yapılarak üzerlerine top yerleştirilmiştir. Hutter uzaktan bakıldığında şehrin 900 topla çevrili olduğunun zannedileceğini, fakat bu toplardan sadece iki tanesinin çalışır durumda olduğunu, bunların da sadece bayramlarda ve karşılama törenlerinde kullanıldığını ifade etmektedir. Palanga ismini

⁷⁷ age, s. 112.

⁷⁸ age, s. 113.

⁷⁹ age, s. 114.

⁸⁰ age, s. 115; İhtilalcilerin lideri Kossuth’a ise bir ev tahsis edildi. Mavi renkli, kabul odası, çalışma ve yatak odaları ile bir mutfaktan oluşan bu evde Kossuth’a bir hizmetçi bir yaver ve tercüman verilmişti. İmrefi, bu evi lüks olarak nitelendirmekte ve Kossuth’un bu evde rahat ve sade bir hayat sürdürdüğünü söylemektedir. Vahot İmrefi, *Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei*, Leipzig 1851, s. 218.

⁸¹ Hutter’in şehrin uzunluğu ve genişliği ile ilgili ifadesi bu şekildedir. Hutter, a.g.e, s. 118.

⁸² age, s. 116.

verdikleri şehir surlarını korumak için ise Türklerin buralarda 30.000-40.000 asker bulundurması gerektiğini ilave etmektedir.⁸³

Hutter, şehrin dış görünüşünü bu şekilde anlattıktan sonra şehir hakkında şu bilgileri vermektedir: “50.000 nüfuslu şehir “Grad” ve “Varoş” denilen iki bölümden oluşmaktadır. Şehrin asıl bölümü “Grad” denilen bölümdür. 30.000 kişinin yaşadığı bu bölümün hemen tamamı Türklerden oluşmaktadır. Şehrin bu bölümünde çok sayıda gümüşe benzeyen ve parlak kubbeli camiler bulunmaktadır. Ayrıca burada günlük alışveriş yaptığı pazar, zanaatkârlara ait çok sayıda işyeri, şehrin önde gelenleri ve halka ait evler vardır. İstanbul’a açılan kuzey kapısının anahtarı konumundaki bu şehirde Ruslara karşı başarıyla karşı koyan Hasan Paşa’nın görkemli bir türbesi de bulunmaktadır.”⁸⁴ Hutter, şehri şehir yapan bütün özelliklerin bu bölümde bulunduğunu, ancak Türklerin evlerini bir plana göre yapmadıkları için şehrin ana caddeleri haricindeki diğer caddelerinin plansız olduğunu söylemektedir. Yan yana olan evlerin yüksek kerpiç duvarlarla çevrili olmasını evdeki kadınların sokaktan geçen erkeklerle flört etmesini engellemek amacıyla taşıdığını söyleyen Hutter, bazı evlerde panjur bulunmasını ise kadınların dışarıdan görünmesini engellemek için olduğunu ifade etmektedir. Hutter’in ifadesiyle buradaki evler, kerpiçten yapılmış, ailelerin ancak barınabileceği kulübe şeklindeki derme çatma yapılarıdır. Bunların arasında iki veya üç katlı bina bulmak çok zordur. Bu evlerin içinde ayrı bir kabul bölümü, yatak odası, oturma odası, çalışma odası, oyun odası ve salon gibi bölümler yoktur.⁸⁵ Bu evler kadınlara ait harem bölümü, erkekler için bir oda ve misafirler için kullanılan küçük bir oda olmak üzere toplam üç bölümden oluşmaktadır. Yemeğin pişirildiği mangallarda bütün gün kahve pişirmek için ya da sigara yakmak için köz bulunmaktadır. Gündüz üzerinde oturuş halılar ve kilimler aynı geceleyin yatmak için kullanılırlar.⁸⁶ Hutter, Prusyalı mühendisler tarafından yapılan kışla ve askeri hastanenin şehirdeki en güzel yapılar olduğunu söylemektedir.⁸⁷

Hutter, 5.000 civarında Bulgar ve 15.000 civarında Yunan, Ermeni ve Yahudi cemaatinin yaşadığı “Varoş” bölümünde ise her cemaatin kendine ait ibadethanesi olduğunu söylemektedir. Hutter, Avrupa şehirleriyle kıyaslandığında Şumnu’daki nüfus yoğunluğunun çok fazla olduğunu ve bu kadar insanın buraya nasıl sığıdıklarına hayret ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca bu insan yoğunluğuna rağmen şehirde nasıl hala çok büyük (hipodromlar inşa edebilecek kadar) geniş alan kaldığına hayret ettiğini belirtmektedir. Bu durumu anlayabilmek için Türklerin inşaat usullerini ve kanaatkârlıklarının incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁸⁸ Hutter, şehirdeki plansız yapılaşmayı yine oryantalist bir söylemle Türklerin Avrupa’daki varlıklarının daimi olmayacaklarını düşünmelerine bağlamaktadır. Bu nedenle “buralarda fazla masraf yapmak istememekte ve çıkacak bir yangında fazla hasarı önlemeyi düşünmektedirler” der.

Hutter, buradaki paşanın yönetim gücüne de vurgu yaparak “Paşa emirlerini buradan vermekte ve tam bir salâhiyetle şehri yönetmektedir. Paşa burada sınırsız güce sahiptir. Sözleri bir anlamda kanundur ve bu emirlere kimse karşı gelemez” demektedir.⁸⁹ Şehrin temizliği ve bakımı ile ilgili ise Şumnu sokaklarında başıboş köpeklerin cirit attığını, halkın ise bu yüzüne bakılmaz hayvanların vebaya karşı kendisini koruduğuna inandığı ve sokağa attığı

⁸³ age, s. 117.

⁸⁴ age, s. 117.

⁸⁵ age, s. 118.

⁸⁶ age, s. 120.

⁸⁷ age, s. 119.

⁸⁸ age, s. 118.

⁸⁹ age, s. 120.

her çeşit çöpi anında temizledikleri için halkın bunlara dokunmadığını çok mübalağalı bir dille anlatmaktadır⁹⁰

Hutter, mültecilik yıllarının büyük bir bölümünü Şumnu'da geçirmiştir. Bu nedenle diğer şehirlerde daha çok şehirlerin yapısı ve yerleşim yerleri hakkında bilgiler Şumnu'nun ekonomik ve sosyal yapısını ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Ekonomik açıdan önemli bir şehir izlenimi veren Şumnu sanayisinin daha çocuk yaşta olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte burasının bakırcılarıyla ve ipek üreticiliğiyle meşhur olduğunu, buradaki bakırcıların bütün doğuda bilindiğini ifade etmektedir.⁹¹ Ancak bu iki zanaat kolu haricindeki zanaatların çok geri kaldığını söylemektedir.⁹²

Diğer Türk şehirlerinde olduğu gibi bu şehirdeki insanların da yokluk, pislik ve fakirlik içinde bulduklarını, acınacak bir hayatlarının olduğunu ve günlük ekmek ihtiyaçlarını karşılamak için büyük mücadeleler verdiklerini söylemektedir. Şehrin entellektüel hayatı hakkında da eleştirilerde bulunmaktadır. Burada kitap bulunamayacağını, okulun olmadığını ve hiç bir konuşma ya da tartışma ortamının söz konusu olmadığını, yani insanın ruhunu geliştirebileceği hiç bir şey olmadığı gibi insanların kitap okuması için hiçbir istek ve teşvikin de bulunmadığını belirten Hutter, bu şekilde insanın sadece karnını doyurmak ve her yerde var olan tehlikelerden korunmak için yaşaması durumunda hayvandan farksız olacağını ifade etmektedir.⁹³

Hutter, burada yabancıların vakit geçirebilecekleri tek yerin sayıca çok olan kahvehaneler ve hamamlar olduğunu söylemektedir. Özellikle kahvehaneler buradaki sosyal hayat için çok önemlidir. Kahvehaneler burada hem gazino hem eğlence yeri hem de gerektiğinde bir mahkeme solunu görevi görmektedir. Diğer bir deyişle burada kahvehaneler her şeydir. Eğer Türkçe öğrenmek istiyorsanız bir kahvehaneye gidip oradaki aydının sözlerini, ifadelerini, yüz hareketlerini takip ederek şaşırılacak kadar kısa bir sürede Türkçe öğrendiğinizi göreceksiniz demektir. Bunların da olmaması halinde insan burada sıkıntıdan ölebileceğini belirtmektedir.⁹⁴

Şumnu'nun hamamlar yönünden çok zengin olduğunu, bunlar doğu konforunun bel kemiğini oluşturduğunu, hem erkekler hem de kadınlar tarafından çok sevildiğini söyleyen

⁹⁰ Hutter'in konuyla ilgili ifadeleri şu şekildedir: "Bu bölgede sadece bir toplum birimi "pislikçi" sokak temizleyicisi sokak doldurucusu rahat bozucu ve daha bunun gibi birçok tanımı olan zanaatını çok ileriye götürmüşlerdir. Bunlar köpeklerdir. Bunlardan binlercesi ısırılmış yabancı yada yaralı bir halde insanı iğrendirecek şekilde dar, pis ve iğrenç kokulu sokaklarda dolaşıyorlar. Bunların sayıları genellikle 10-12 arasında değişen enikleri sokaklarda bir oraya bir buraya dolaşıyorlar ve hiç kimse onlara dikkat etmiyor. Bu köpekler ikametgahlarını gruplar halinde şehrin bir çok bölgelerinde açmışlardır. Eğer bir köpek başka köpeklerin bölgesine adım atarsa kaçan tarafından korkunç bir feryadın kovalayan tarafından kızgın bir uğultunun ortaya çıktığı çok büyük bir kavga oluşur. Eğer böyle bir kavga dar bir sokakta oluyorsa o zaman bu sokak kızgın savaşçıların siniri geçene kadar kapalıdır. Fakat sokaklar bütün köpekler öldüğünde ölen köpeklerin leşleriyle dolunca ne yapacaklarını kestiremiyorum. Köpekler, köpekleri yemezler. Şu anda Şumnu'da 10.000 tane kendi başlarına bırakılmış sahihsiz köpek var. Bu köpekler çok hızlı ürediklerinden iki yıl sonra burada sokakları dolduracak 20.000 köpek oluşacak. Eğer bunlar bir kuduz olurlarsa, gerçi sürekli temiz su bulabildiklerinden bu çok küçük bir ihtimal, o zaman sayın Türkler ne yapacaklar? Bu köpek ilişkisinden başka Şumnu'da görülecek pek bir şey yoktur." age, s. 121.

⁹¹ age, s. 120.

⁹² age, s. 120-121.

⁹³ age, s. 121.

⁹⁴ Kendisinin Türkçeyi öğrenirken bu metodu uyguladığını da dipnot olarak eklemektedir. age, s. 123.

Hutter, ancak bu hamamların ilk defa giren bir Avrupalı için korkunç bir imtihan yeri olacağını belirtmektedir. Hutter, ilk hamam tecrübesini de şu şekilde anlatmaktadır.

Elbiselerinizi çıkardıktan ve hamamcının size vermiş olduğu havluları vücudunuza sardıktan sonra yüksek tahta terliklerin üzerinde ilk önce içinde terinizin hepsinin dokularınızdan fışkırana kadar içinde kaldığınız bir buhar banyosuna giriyorsunuz. Bu buhar banyosu genellikle otuz dört dereceye kadar ısıtılıyor. Buradan çıktıktan sonra tellal tarafından acımasızca ovulduğunuz ılık banyoya geçiyorsunuz. Bu prosedür kulaklara geldiği kadar hoş bir olay değildir. Çünkü nazik olmayan Türk'ün elindeki kaba havlu insanın vücudunu korkunç derecede ısıtıyor. Fakat daha bitmedi. Yeteri kadar ovulduktan sonra tellal vücudunuzun üzerinde diz çöküyor ve bütün kemikleriniz çıtlayana kadar sizi çekiştiriyor. Bundan sonrada hoş kokulu bir sabunla yıkanıp durulaniyorsunuz. Şimdi başka bir görevli geliyor vücudunuzu ince havlularla başınızı da bir türbanla sardıktan sonra sizi yumuşak halıların ve yastıkların olduğu bir odaya getiriyor ve size kahve ya da çubuk ikram ediyor. Bütün vücudunuzu çok rahatlatıcı ve dinlendirici bir duygu sarıyor. Bütün eklemeleriniz ve bütün kemikleriniz serbest ve hafif oluyor. Bütün o çiğnemelerden sonra insan kendini hiç olmadığı kadar hafif hissediyor. Böyle bir banyo ve o banyodan sonra insanın vücudunu saran kuvvet tarif edilemez.⁹⁵

Hutter, Osmanlı insanının sessizliği ve rahatı çok sevdiklerini de söylemektedir. Bu yüzden seyyahların bu insanlar hakkındaki ilk izlenimleri olan “*sessizce divanlarında oturuyorlar, kimse kimseyle konuşmuyor düşündükleri tek şey çubuklarının dumanını iyi bir şekilde içlerine çekebilmek v.s.*” şeklindeki ifadelerin yanlış olduğunu, çünkü bu insanların yeri geldiğinde oldukça konuşkan ve hoş sohbet olabildiklerini belirtmektedir.⁹⁶

Bir süre kafiiledeki diğer mültecilerle birlikte şehre yarım saat mesafedeki kışlada kalan Hutter daha sonra mülteci subaylarına şehirde ev tutma izni verilince arkadaşıyla birlikte şehirde Bulgar bir dulun evini kiralamıştır. Tuttuğu evi şu şekilde tasvir etmektedir: “*Evimiz içinde ancak yatabileceğimiz ve oturabileceğimiz kadar büyüktü. Fakat üzerinde yemek pişirdiğimiz bir ocağı vardı. Yerde süngerler vardı ve duvarları da harika aziz resimleriyle doluydu.*”⁹⁷

Diğer taraftan mültecilerin Şumnu'daki zorunlu ikametleri devam ederken Bâb-ı Âlî uluslararası arenada mülteciler meselesini halletmiş, Avusturya ve Rusya ile bir anlaşma yapmıştı. Yeni belirlenen yerleşim yerlerine gönderilecek mültecilerin isimlerini tespit etmek amacıyla da Ahmed Vefik Efendi görevlendirilmişti.⁹⁸ 5 Şubat 1851'de Ahmed Vefik Efendi Şumnu'ya gelerek, mültecilerin lideri Kossuth ile bir görüşme yaptı. Bu görüşmede Kütahya ve Halep şehirlerine gönderilecek mültecilerin isimleri belirlendi.⁹⁹

Ancak Mülteciler, Kütahya ve Halep'e gitmek istemediler. Bunun için Bâb-ı Âlî nezdinde bazı girişimlerde bulundular. Ancak yaptıkları bütün girişimler neticesiz kaldı. Hariciye Nazırı Ali Paşa, kendilerine Osmanlı Devleti açısından bu meselenin kapandığını ve Avusturya ile varılan anlaşma gereğince mültecilerin Kütahya'ya gönderilmelerinin kesinlik

⁹⁵ age, s. 124-125.

⁹⁶ age, s. 124.

⁹⁷ age, s. 130-131.

⁹⁸ BOA, DUİT, No: 75-1/59-1; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, C. I, İstanbul 1982, s. 652.

⁹⁹ Hutter, age, s. 145.

kazandığını belirtince 15 Şubat'ta Hıristiyan, 24 Şubat'ta da Müslüman mülteciler Kütahya ve Halep'e gitmek üzere Şumnu'dan yola çıkarıldılar.¹⁰⁰

Hutter, 7 ay geçirdiği Şumnu'dan ayrılışını şu şekilde anlatmaktadır: “*Elveda etrafımdaki çıplak dağlar! Elveda evim demek zorunda kaldığım tahta baraka artık beni barındırmıyorsun! Elveda gözlerimden en tatlı uykumu kaçıran köpek ulumalarıyla ve merkep sesleriyle gardiyan şehir Şumnu!*”¹⁰¹

Kafileyle birlikte Kütahya'ya gitmek için yola çıkan Hutter'in de içinde bulunduğu kafilenin ilk durağı Varna şehri oldu. Mülteciler buradan deniz yoluyla İstanbul oradan da kara yoluyla önce Bursa daha sonra Kütahya'ya sevk edileceklerdi. Varna'ya giderken Dobruca'dan geçen Hutter, akşama doğru yol üzerinde bir hana gelerek geceyi burada geçirdi. Hutter'in konakladıkları handan hareketle Osmanlı Devleti'ndeki hanlar hakkındaki yorumları şöyledir: “*Türk devletindeki bütün hanlar rakıdan, yumurtadan ve kahveden başka bir şey ikram etmeyen küçük işletmelerle bağlantılıdır. Bu konakların ya da hanların odalarındaki eşyalar yorgun yolcunun kendini dinlendirebileceği bir ot yataktan ibarettirler.*”¹⁰² Ertesi sabah yola çıkan Hutter Balkanlardaki bu son yolculuğu sırasında da gördüğü manzarayı tasvir etmekten geri durmamıştır. Karadeniz'den bir kaç saat içerde bulunan ve balık açısından çok zengin olan Devira Gölü'nü, bu gölün kıyısında avcılar tarafından rahatsız edilmeyen su kuşlarını, nadir görünen medikal bitki çeşitlerini kendi üslubuyla anlatmıştır.¹⁰³

18 Şubat 1851'de öğlene doğru Karadeniz'in ilk görüntüsüne ve onun önündeki Varna şehrinin ilk minarelerine ulaşan kafiye buradan dağıtımına tabi tutulmak üzere kışlalara yerleştirildi. Hutter, önceleri çok önemli bir şehir olan Varna'nın, Ruslar tarafından yağmalandıktan sonra 25.000 nüfuslu bir şehir mesabesine düştüğünü ancak şehrin son yıllarda tekrar önem kazanmaya başladığını ifade etmektedir. İfadesine göre İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya, Belçika, Sardunya ve Yunanistan bir kaç yıl önce burada elçilikler açmışlardır. Bu da limandaki gemi trafiğinin tekrar canlanmasını sağlamıştır.¹⁰⁴ Hutter, Varna şehrinin eski Odipus Efsanesi'nde söylendiği gibi İstanbul'un en kuzey noktasındaki savunma kalesi olduğunu söylemektedir. Şehir hakkında bilgi vermeye devam ederek buranın tek ve en önemli imtiyazının Bulgaristan'ın deniz kenarındaki tek şehri olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Ayrıca, Varna'nın, hem doğu hem de batı rüzgârlarından korunabilen uzun, derin ve güvenli bir limana sahip olduğunu, kışın bile gemilerin limana rahatlıkla girebildiğini bunun da şehre büyük bir imtiyaz sağladığını belirtmektedir.¹⁰⁵ Varna'da bir gün kalan kafiye buradan “*Şahin Derya*” adlı gemiye binerek üç gün süren deniz yolculuğunun ardından önce İstanbul'a, daha sonra kara yoluyla Bursa, oradan da Kütahya'ya gönderilmiştir.¹⁰⁶

SONUÇ

Osmanlı Devleti, tarih boyunca kendisine sığınan herkese sadece barınak sağlamakla kalmamış, aynı zamanda onları korumak için savaşı dahi göze almıştır. 1849 senesinde

¹⁰⁰ BOA, DÜİT, No: 75-2/39-2; Istvan Hajnal, *Kossuth-Emigracio Törökorszgan*, Belge No:14, Budapest 1927, s. 649.

¹⁰¹ Hutter, age, s. 197.

¹⁰² age, s. 197.

¹⁰³ age, s. 197-199.

¹⁰⁴ age, s. 200.

¹⁰⁵ age, s. 200.

¹⁰⁶ age, s. 201.

milliyetçi duygularla bağımsızlık mücadelesine girişen ancak başarılı olamayarak Osmanlı Devleti'ne sığınan Macar Mülteciler konusunda da durum böyle olmuştur.

Ancak Osmanlı Devleti'nin bu dönemde siyasi, askeri ve ekonomik gücü önceki dönemlere nazaran kötüdür. Bu durum da Osmanlı Devlet adamlarını temkinli davranmaya itmiştir. Bununla birlikte devlet mültecilerin zarar görmemesi ve rahat etmesi için elinden gelen bütün imkânlarını seferber etmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin mültecilere yaptığı yardımlar göz ardı edilemez. Devlet bir taraftan mültecilerin ayrılışını kolaylaştırmaya diğer taraftan da kalanların yeni hayat tarzına alışmalarını sağlamaya çalışmıştır. Çalışmamızın kahramanı Hutter de böyle bir ortamda mülteci olarak Osmanlı ülkesine sığınmıştır.

Şimdiye kadar Osmanlı Devleti'ne seyahat eden çok sayıda batılı seyyah olmuştur. Bu seyyahlar gittikleri gördükleri yerler hakkındaki izlenimlerini hatıratlarında birçok defalar tekrar etmişlerdir. Bu tür hatıratlar genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda yüzeysel ve ön yargılı oldukları, doğu insanını tam olarak yansıtmadıkları görülür. Zaten birkaç günlük seyahatte bir kültürü ve toplumu derinlemesine analiz etmek mümkün değildir. Ancak Hutter, diğer batılı seyyahlardan farklı olarak Osmanlı ülkesinde yaklaşık iki yıl süren mültecilik hayatı geçirmiştir. Bu dönem boyunca bulunduğu coğrafyanın insanını yakından tanıma imkânı bulmuştur. Türklerin içlerine girerek dillerini öğrenmiş, kahvehanelerine giderek günlük sohbetler yapmış, hamamlarına giderek temizlik alışkanlıklarını tecrübe etmiş, evlerinde kalarak misafirperverliklerini ve komşuluk ilişkilerini yaşamıştır. Kısacası halkın içine girerek onları anlamaya çalışmıştır. Hutter'in hatıratını diğer seyyahların anılarından ayıran en temel fark budur.

Hutter'in hatıratı incelendiğinde öncelikle doğu konforunun azlığından şikâyetçi olduğu görülür. Kendi kültürü, askerlik mesleği ve mülteci olmanın verdiği psikoloji ile yaptığı yorumlar zaman zaman aşırı eleştirileri ve küçümsemeyi beraberinde getirmiştir. Hutter'in eserine genel olarak bakıldığında aslında Avrupa insanının Osmanlı halkına bakış açısının bir yansıması görülmektedir. Hutter de Osmanlı haremını çok cezp edici bir unsur olarak görmekte ve merak etmektedir. Bu nedenle kadınların hamama gidişlerini ev teşrifatındaki rollerini ve toplum hayatındaki konumlarını hatıratında ayrıntılı anlatmaktadır. Türk kültürünü ve İslam dinini derinlemesine bilmediği için Türklerin hayat anlayışını iyi algılayamamıştır. Bu nedendir ki halkın bazı davranışlarını garipsemiş, şehirlerin kuruluş yerini ve mimarisini acımasızca eleştirmiştir.

Hutter'in bu yorumlarında, bir asker olarak içinde bulunduğu durumda etkili olmuştur. Öncelikle Hutter, Osmanlı ülkesine gönüllü gelmemiştir. Bağımsızlık savaşından yenik ayrılan bir asker kimliği ile Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Bu durum haliyle Hutter'in psikolojisini olumsuz etkilemiştir. Ayrıca askerliğin verdiği disiplin algısı Hutter'in doğu insanını ve hayata bakış açısını anlamasını zorlaştırmıştır. Örneğin şehirlerin tekdüze olmaması ve evlerin bitişik halde bulunması Hutter'i çok rahatsız etmiştir. Bu durumun Türklerin hayat anlayışından ve kültüründen kaynaklandığını düşünmek yerine, siyasi otoritenin tavrından kaynaklandığını düşünmeye itmiştir. Ayrıca Hutter, asker olmanın verdiği mağrur ve gururlu bir bakışla batı görüşünden kendini kurtaramamıştır. Bununla birlikte yine de önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Özellikle Osmanlı sosyal hayatını batılı zihniyetiyle anlamaya çalışmıştır. Diğer taraftan ilk bakışta farklı algılanabilecek bazı noktaların, derinlemesine incelendiğinde hiç de görüldüğü gibi olmadığına vurgu yapmıştır.

KAYNAKLAR:

Arşiv Kaynakları:

- BOA, DÜİT (Dosya Usulü İradeler),
No: 75-1/11-7; No: 75-1/13-2; No: 75-1/22-1; No: 75-1/22-2; No: 75-1/23;
No: 75-1/30-1; No: 75-2/39-2; No: 75-1/47-2; No: 75-1/59-1.
--- BOA, A. AMD (Sadaret Amedî),
No: 10-72.
--- BOA, İRA. HAR (İrade Hariciye),
No: 3051.

Kitap ve Makaleler:

- Ahmed REFİK, *Türkiye’de Mülteciler Meselesi*, Matba-i Amire, İstanbul, 1926.
--- Ahmed REFİK, “Mülteciler Meselesine Dâir Fuat Efendi’nin Çar Birinci Nikola ile Mülakâtı”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, Numara: 41, İstanbul, 1341.
--- BASKİ, İmre, “Demirkapılar (Temir Qapig, Vaskapu, Dömörkapu)”, *Turkish Studies*, Volume: 2/2, Spring 2007.
--- CELEP, Öykü, *1848-1849 Macar Özgürlük Mücadelesi ve Osmanlı Siyasetinde Macar-Polonyalı Mülteciler Sorunu*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2009.
--- D’ESZLARY, Charles, “L’émigration hongroise de Louis Kossuth en Turque entre 1849-1850”, *Türk Tarih Kongresi* (20-26 Ekim 1961), C. IV, Ankara, 1967.
--- Evliya ÇELEBİ, *Evliyâ Çelebi Tam Metin Seyahatname*, C. VII, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1993.
--- GÜMÜŞ, Musa, “Mehmet Sadık Paşa (Michal Czajkowski) ve Osmanlı Devleti’nde Kazak Süvari Alayı”, *Turkish Studies*, Volume: 5/3, Summer 2010.
--- GÜMÜŞ, Musa, “1848 Mülteciler Meselesi Örneğinde 19. Yüzyıl Türk Diplomasisi”, *History Studies*, Volume: 2/2, Samsun, 2010.
--- GYÖRGY, Csorba, “Macar Mültecileri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XII, Ankara, 2002.
--- HAJNAL, Istvan, *Kossuth-Emigracio Törökorszgan*, Belge No:14, Budapest, 1927.
--- HENTAL, Andrew Adam, *The Polish Question During The Crimean War 1853-1856*, Michigan, 1986.
--- HUTTER, Joseph, *Von Orsova bis Kiutahia (Orsova’dan Kütahya’ya)*, Berlag von Georg Jeyer, Braunschweig, 1851.
--- İMREFİ, Vahot, *Die Ungarischen Flüchtlinge in der Türkei*, Leipzig, 1851.
--- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Sadrazamlar*, C. I, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982.
--- KILIÇASLAN, M. Emre, “XVIII. Yüzyılda Tuna Demirkapısı ve Girdaplar İdaresi”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 25, Bahar 2010.
--- KORN, Philipp, *Kossuth und die Ungarn in der Türkei*, Hamburg und New York, 1851.
--- NAZİR, Bayram, *Osmanlı’ya Sığınanlar (Macar ve Polonyalı Mülteciler)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007.
--- NAZİR, Bayram, “Macar ve Polonyalı İhtilalcıların Osmanlı Devleti’ne İlticası ve Diplomatik Kriz”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XII, Ankara, 2002.
--- NAZİR, Bayram, “1848-1849 Macar Hürriyet Savaşçılarından Polonyalı General Jozef Bem’in Osmanlı Devleti’ndeki Hayatı” *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 18, s. 153-163.

- NAZIR, Bayram, “Lajos Kossuth’u Kütahya’dan Kaçırma Girişimleri”, *Tarih ve Toplum*, C. XXXVI, S. 215, Kasım 2001, s. 15-19.
- PATAKY, K. M., *Bem in Siebenbürgen zur Geschichte des Ungarischen Kriges 1848 und 1849*, yayınevi, Leipzig, 1850.
- ÖNDER, Mehmet, “Ramazan’da Sulara Gömülecek Olan Bir Türk Kasabası: Adakale”, *Türk Kültürü*, Sayı: 54, Nisan 1967.
- ÖZTÜRK, Ayhan, “Macar Mültecileri Meselesi (1848-1849)”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. II, S. 1, Ankara, 1998.
- SAYDAM, Abdullah, “Osmanlıların Siyasî İlticalara Bakışı Ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi”, *Belleten*, S. LXI/231, Ağustos 1997.
- Şemsettin SAMİ, *Kâmûsu'l-A'lam*, C. I, Tıpkıbasım, Kaşkar Neşriyat, Ankara, 1996.